

PAVLO LEVCHUK, *TRÓJJEZYCZNOŚĆ UKRAIŃSKO-ROSYJSKO-POLSKA UKRAIŃCÓW NIEPOLSKIEGO POCHODZENIA*, „Księgarnia Akademicka”, Kraków 2020, ss. 299

Recenzowaną pracę można nazwać wydarzeniem naukowym, ponieważ jest pierwszą monografią poświęconą zjawisku trójjęzyczności z udziałem języka polskiego i innych języków słowiańskich. Zarazem trzeba podkreślić, że jest ona pierwszym krokiem w kierunku zrozumienia wielojęzyczności w polskim wymiarze i tworzy podstawy przyszłych badań. Opisuje bardzo aktualne zagadnienie – język polski jako język obcy Ukraińców mieszkających w Polsce i na Ukrainie z perspektywy socjolingwistycznej. Prezentację głównych rozważań poprzedza szczegółowe *Wprowadzenie*, które napisał niekwestionowany autorytet w dziedzinie badań nad językiem polskim w świecie W.T. Miodunka, podkreślając znaczenie publikacji zarówno dla badań dwu- i wielojęzyczności polsko-obcej, jak i tradycji uczenia się języka polskiego przez obcokrajowców.

Zasadnicza treść ujęta została w ośmiu rozdziałach, pierwsze trzy stanowią część teoretyczną, pozostałe są analizą badań ilościowych i jakościowych. W rozdziale pierwszym autor opisuje współczesną sytuację językową na Ukrainie od odzyskania niepodległości w 1991 r. do zmian, które nastąpiły po Rewolucji Godności oraz okupacji Krymu i Donbasu. Ta część pracy zaciekawi wszystkich czytelników, którzy interesują się problematyką ukraińską, a złożona sytuacja językowa ukazana jest na podstawie różnorodnych i aktualnych źródeł. Dotyczy ona ważnych miejsc ukraińskiej przestrzeni społecznej, takich jak media i edukacja, przedstawionych jako obszar walki języków ukraińskiego i rosyjskiego. Autor opisuje migracje Ukraińców, szczególnie ostatnią niezbadaną jeszcze falę, trwającą od 2014 r. do dziś, która odzwierciedla dynamiczne zmiany nie tylko w sytuacji językowej, w której przebywają Ukraińcy w Polsce, ale prawdopodobnie też w ich światopoglądzie, przez który określają własną przynależność językową i formułują upodobania w kontekście tożsamości i identyfikacji. Z tego punktu widzenia monografia będzie również ciekawa dla antropologów, socjologów, psychologów. Drugi rozdział pracy poświęcony jest kontaktom językowym ukraińsko-rosyjsko-polskim i jest podsumowaniem najważniejszych kierunków badawczych oraz prac nad dwu- i wielojęzycznością wymienionych języków. Na tle przedstawionego stanu badań omawiana praca jest pionierska, ponieważ przedstawia moc języka polskiego na tle zachowań językowych osób niepolskiego pochodzenia. W rozdziale trzecim omówiono i usystematyzowano terminy dotyczące wielojęzyczności, takie jak *język pierwszy*, *drugi* i *trzeci*, *język*

funkcjonalnie pierwszy i drugi oraz język obcy. Omówione zostały różnice między dwu- a trójjęzycznością, a także kwestie tożsamości kulturowej. Autor zaproponował cztery strategie wyboru tożsamości wśród osób wielojęzycznych.

Kolejne rozdziały przedstawiają analizę ankietowych badań ilościowych oraz uzupełniających je modelowych biografii językowych. Zakres wykonanej przez autora pracy jest ogromny – poddał on badaniu 1160 osób, które zostały podzielone na cztery grupy: grupę U – osoby zamieszkałe na Ukrainie (450 badanych), grupę P – osoby zamieszkałe w Polsce (450 badanych), a także dwie grupy, które zadeklarowały polskie pochodzenie jednego ze swoich pradziadków: Up – zamieszkali na Ukrainie (221 respondentów) i Pp – zamieszkali w Polsce (39 respondentów). Respondenci pochodzili ze wszystkich regionów Ukrainy.

Autor sformułował następujące hipotezy badawcze:

1. Następuje zmiana roli języka polskiego wśród Ukraińców mieszkających w Polsce z obcego na funkcjonalnie drugi, w rzadkich wypadkach na funkcjonalnie pierwszy.
2. Tożsamość badanych pozostaje bez zmian. Osoby, które przed przyjazdem do Polski deklarowały, że są Ukraińcami, nadal nimi pozostają.
3. Zainteresowanie polszczyzną na Ukrainie wiąże się z możliwą emigracją do Polski lub z chęcią nauczania się języka polskiego jako obcego na Ukrainie.
4. Polszczyzna zaczyna powoli przejmować rolę języka rosyjskiego jako funkcjonalnie drugiego zarówno w Polsce, jak i w mniejszym stopniu na Ukrainie.
5. Polskie pochodzenie pradziadków nie ma wpływu na kształtowanie zachowań językowych i kulturowych [Levchuk 2020, 20].

Szczegółową analizę badań ankietowych przedstawiono w rozdziałach piątym i szóstym. Omówiono następujące aspekty trójjęzyczności: motywację do nauki języka polskiego, tożsamość badanych, ich język pierwszy, częstotliwość posługiwania się każdym z trzech języków, motywację wyboru języka komunikacji, deklarowany poziom znajomości każdego z trzech języków wg poszczególnych sprawności, miejsca przyswajania i/lub uczenia się języków oraz stosunek emocjonalny do każdego z nich. Dane ilościowe uzupełniono różnorodnymi komentarzami ankietowanych. W rozdziale szóstym omówiono użycie trzech języków w sferze edukacyjnej, prywatnej, zawodowej i publicznej oraz kręgi osób, z którymi badani komunikują się w poszczególnych językach. Przedstawiono też preferencje badanych dotyczące języka mediów oraz sfery prywatnej, m.in. modlitwy, marzeń czy przekleństw.

Rozdział siódmy prezentuje sześć modeli stawania się i bycia osobą trójjęzyczną. Autor nawiązuje do dwujęzycznych modeli W.T. Miodunki [Miodunka 2003], metodę tę zastosowała również M. Guillermo-Sajdak w odniesieniu do Polonii argentyńskiej [Guillermo-Sajdak 2014, 125–148].

Są to następujące modele:

1. język pierwszy ukraiński, język drugi rosyjski, język trzeci polski przyswojony po przyjeździe do Polski;
2. język pierwszy ukraiński, język drugi rosyjski, język trzeci polski przyswojony podczas pobytu w Polsce;
3. język pierwszy ukraiński, język funkcjonalnie drugi polski, rosyjski językiem funkcjonalnie trzecim, ale drugim w kolejności przyswajania;

4. język pierwszy rosyjski, język drugi ukraiński poznany przed przyjazdem do Polski, język polski trzeci w kolejności przyswajania, ale potem funkcjonalnie drugi;
5. język pierwszy rosyjski, język drugi ukraiński uczony w szkole, język trzeci polski wyuczony samodzielnie podczas studiów wyższych;
6. język pierwszy ukraiński, język drugi polski poznany we wczesnym dzieciństwie, językiem trzecim rosyjski poznany w szkole.

W tabeli porównawczej określono m.in. potencjalną popularność modelu oraz szansę na korzystanie z języka polskiego. W 2018 r. pisząca te słowa badała trójjęzyczność ukraińskich studentów filologii polskiej PWSW w Przemyślu,¹ badani reprezentowali konkretne modele wyodrębnione przez autora (1., 4. i 5.), co pokazuje, na ile są one reprezentatywne. W przygranicznym mieście sytuacja językowa ukraińsko-rosyjsko-polska była jeszcze bardziej złożona w związku z występowaniem dwóch odmian języka ukraińskiego – oficjalnej oraz gwarowej. Innym językiem ukraińskim rozmawiali studenci, którzy przyjechali z obwodu ługańskiego lub Odessy, ponieważ znali tylko odmianę oficjalną ze szkoły, a poza szkołą porozumiewali się po rosyjsku. Zupełnie inną odmianą rozmawiali studenci z terenów przygranicznych zachodniej Ukrainy, dla których ukraiński był językiem pierwszym, ale w miejscowym wariantcie gwarowym, z silnymi wpływami polskimi. Studenci, którzy przyjeżdżali z Ukrainy wschodniej lub południowej odczuwali też, że lokalna ukraińska mniejszość narodowa w Przemyślu rozmawia innym wariantem języka ukraińskiego, który nie zawsze był dla nich zrozumiały w zakresie leksyki czy konstrukcji składniowych.²

W ostatnim, podsumowującym rozdziale autor pozytywnie zweryfikował większość postawionych hipotez badawczych. Zaskakujący dla mnie jest jeden z wniosków, mówiący o tym, że ukraińskie rodziny mieszkające w Polsce rzadko uczą swoje dzieci języka ukraińskiego. Zupełnie inne podejście reprezentowała w 2008 roku ukraińska mniejszość w Przemyślu, mieszkająca tu od lat. Podczas badań socjolingwistycznych uczniowie liceum ukraińskiego podkreślali, że polszczyzny uczą się z konieczności, a języka ukraińskiego z wyboru. Język ukraiński był dla nich bardzo ważnym wyrazem świadomej identyfikacji narodowej i kulturowej, a język polski narzędziem komunikacyjnym umożliwiającym funkcjonowanie w otaczającym środowisku [Dzierżawin 2009, 425–436].

Podsumowując, należy zaznaczyć, że monografia P. Levchuka ma znaczenie nie tylko dla badań języka polskiego, ale także dla językoznawstwa ukrainistycznego oraz rusycystycznego. Zakreśla też obszar badawczy dla studiów poświęconych obcokrajowcom uczącym się języka polskiego, takim jak Białorusini, Mołdawianie, Tatarzy, Rosjanie oraz obywatele rosyjscy o nierosyjskim pochodzeniu, np. Czeczeni. Praca rejestruje wysoki status polszczyzny wśród innych języków Unii Europejskiej, a także ukazuje, jak duża i ważna jest grupa cudzoziemców, którzy nie mają polskiego pochodzenia, ale uczą się języka polskiego

¹ Państwowa Wyższa Szkoła Wschodnioeuropejska w Przemyślu.

² Referat wygłoszony podczas konferencji „Zrozumieć Wielojęzyczność” zorganizowanej przez Instytut Komunikacji Specjalistycznej i Interkulturowej Wydziału Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego w dniach 9–10 czerwca 2018 r.

i komunikują się w tym języku. Tę rolę polszczyzny podkreślał niejednokrotnie W.T. Miodunka, pisząc, że „jest zjawiskiem nieuświadomianym przez Polaków, także przez wielu językoznawców polskich, przekonanych, że polskiego uczą się za granicą tylko osoby polskiego pochodzenia” [Miodunka 2020, 12].

Bibliografia

- K. Dzierżawin, 2009, *Bilingwizm polsko-ukraiński. Badania wśród ukraińskiej młodzieży uczącej się w Przemyślu*, „Kijowskie Studia Polonistyczne” 15, s. 425–436.
- M. Guillermo-Sajdak, 2014, *Modele stawania się i bycia dwujęzycznym przedstawicieli Polonii argentyńskiej*, „LingVaria” nr 1(17), s. 125–148.
- P. Levchuk, 2020, *Trójjęzyczność ukraińsko-rosyjsko-polska Ukraińców niepolskiego pochodzenia*, Kraków.
- W.T. Miodunka, 2003, *Bilingwizm polsko-portugalski w Brazylii. W stronę lingwistyki humanistycznej*, Kraków.
- W.T. Miodunka, 2020, *Wprowadzenie* [w:] P. Levchuk, *Trójjęzyczność ukraińsko-rosyjsko-polska Ukraińców niepolskiego pochodzenia*, Kraków, s. 11–18.

Katarzyna Dzierżawin
(badacz niezależny, Kair – Egipt,
e-mail: katarzynadzierzawin@gmail.com)